

Maailman syrjällä

Portugalilaista nykyrunoutta

Suomentanut ja toimittanut

Rita Dahl



Maailman syrjällä



Kiitokset tuesta:

Taiteen edistämiskeskus, FILI, Portugalin kulttuuri-
ministeriö, Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto, Nifcan
Sleipnir ja Visbyn kirjailija- ja kääntäjäkeskus, Irene ja
Kalevi Sorsan rahasto, ja Vantaan kaupunki.

Kannen kuva:

Jeanette Savage, Olhao, Algarve, 2014

© Sociedade Portuguesa de Autores

Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN: 978-952-80-3509-1

Maailman syrjällä

Portugalilaista nykyrunoutta

Suomentanut
ja toimittanut
Rita Dahl

Sisällys

Rita Dahl:

Portugalilaisen runon vuosikymmenet ... 7

Mário de Sá-Carneiro ... 25

Eugénio de Andrade ... 41

José Régio ... 63

Nuno Júdice ... 85

Vasco Graça Moura ... 105

João Miguel Fernandes Jorge ... 123

Joáquim Pessoa ... 143

Fernando Guimarães ... 161

Daniel Augusto da Cunha Faria ... 177

Portugalilaisen runon vuosikymmenet

Suomalainen lukeva yleisö pääsee ensimmäistä kertaa laajassa mittassa tutustumaan portugalilaiseen nykyrunouteen, kun tämä antologia ilmestyy. Maailmanrunouden klassikon asemaan noussutta Fernando Pessoaa lukuun ottamatta muita portugalilaisklassikoita tai modernia runoutta ei ole esitelty järjestelmällisesti suomalaiselle lukijakunnalle. Olemme saaneet lukea vain yksittäisten nykyrunoilijoiden runokäännöksiä kirjallisuuslehdistä, mutta ei mitään kattavaa esitystä.

Oikeastaan järkäleen piti ilmestyä jo vuosia sitten, mutta mikään ei ole epävarmempaa kuin pienkustantamoiden elinkaari. Se vaikuttaa suoraan kirjailijoiden ja kääntäjien arkeen ja kirjojen julkaisutahtiin. Vihdoin, kaikkien käänteiden jälkeen, antologia ilmestyy paikkaamaan merkittävää aukkoa, joka kirjallisuudessamme on portugalilaisen runouden osalta.

Pentti Saaritsa käänsi Fernando Pessoa (1889–1935) runojen suomennosvalikoimat *Päivien vaellus* ja *En minä aina ole sama*. Mutta miten minä päädyin portugalilaisen runouden pariin?

Antologian syntymisen kannalta keskeinen oli päätös lähteä Lissabonin opiskelemaan portugalialaista Fernando Pessoa-aiheisen kirjallisuustieteen graduni vuoksi. Ilman sitä koko ajatusta modernin portugalilaisen runouden esitleminen antologian muodossa ei olisi syntynyt. Lissabonissa runokärpänen puraisi lopullisesti ja portugalilaisen runouden hankinnat tulevat edelleen jatkumaan. Kiitos myös minua piinanneille vuokraemännille – myös te olitte korvaamattomia. Punaviinipullot piirongin päällä lisääntyivät ja vällyjä kiedottiin tiukemmin ruumiin ympärille, mutta siitäkin selvittiin hengissä. ”*Fernando Pessoaan ortonyymi ja heteronyymit modernistis-romanttisena myyttinä*” hyväksyttiin hyvin arvosanoin yleisessä kirjallisuustieteessä Helsingin yliopistossa.*

* <http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/38553/fernando.pdf?sequence=2>

Tutkimusta aloittaessani aloin opiskella portugalin kieltä ja kulttuuria ensin Helsingin yliopistossa ja sitten vaihto-opiskelijana Lisabonin klassisessa yliopistossa. Palasin parille kesäkurssille, aloin kääntää portugalilaista runoutta ja kirjoittaa matkareportaaseja, jotka kasvoivat maan kulttuurihistoriaankin perehtyväksi *Tuhansien portaiden lumo* –kirjaksi (Avain 2007). Kulttuureja koskeva tutkimusmatkailuni on laajentunut Brasiliaan, Etelä-Meksikoon sekä Kyprokseen ja Kap Verdeen, joita käsittelevät matkakirjat olen julkaissut Savukeidas-kustantamolta.

Portugalissa on ilmestynyt aivan viime vuosina tärkeitä yleisiä ja tarkasti teemoitettuja nykyrunouden valikoimiam, joista useat on julkaissut eräs Portugalin tärkeimmistä nykyrunouden kustantajista Quasi Edições. Fernando Guimarães on kirjoittanut 1900-luvun vaihteen suosituista poetikoista: symbolismista (*Poética de simbolismo*, Imprensa Nacional – Casa de Moeda) ja saudosismista (*Poética de Saudosismo*, Editorial Presença). Lisäksi hän on toimittanut symbolistisen, saudosistisen ja modernistisen runouden antologian *Simbolismo, Saudosismo e Modernismo* (Quasi 2001). Teema-antologioita on ilmestynyt monia muita, muun muassa Lissabon-aiheisista runoista koostuva antologia.

Ihkauusinta portugalilaista runoutta on esitelty Portugalissa monin valikoimin. Valter Hugo Mãe toimitti kaksikymmentä 1980-luvun runoilijaa esitelleen *Desfocados pelo vento* -antologian (Quasi, 2004). Uusinta 1990-luvun runoutta Jorge Reis-Sán toimittama 19 runoilijan valikoima *Anos 90 e Agora* (Quasi, 2001) ja yhdeksän runoilijaa sisältänyt *Poetas sem Qualidades* (Averno, 2002). Inês Pedrosa on toimittanut rakkausrunovalikoiman *Poemas de Amor – Antologia de Poesia Portuguesa* (Dom Quixote, 2001).

Lisäksi löytyy useita vanhempia antologioita. José Régio on toimittanut pääasiassa ennen 1900-lukua kirjoitettuun runouteen keskittyneen *Líricas Portuguesas* (Portugália, 1968). Sarjassa oli neljä osaa, joista viimeisen toimitti António Ramos Rosa vuonna 1968. Muita portugalilaisen nykyrunouden valikoimiam ovat Maria Alberta Mené-

resin ja E. M. de Melo Castron *Antologia da Novissima Poesia Portuguesa* eli uusinta portugalilaista runoutta esittelevä valikoima (Livreria Moraes Editora, 1965), Herberto Helderin toimittama *Edoi Lelia Doura - Antologia das Vozes Comunicantes da Poesia Moderna Portuguesa* (Assírio & Alvim, 1985), Paulo da Costa Modan ja Rui Bãiaon muodissa olleista runoilijoista koostuva *Sião* (Frenesi, 1987), Pedro Serran ja Osvaldo Manuel Silvestren *Século de Ouro - Antologia Crítica da Poesia Portuguesa do Século XX* (Angelus Novus/Cotovia, 2002), Maria Irene Ramalho de Sousa Santoksen 20 portugalilaista runoilijaa sisältänyt *Poesia do Mundo 2* (Afrontamento 1998), Brasiliassa ilmestynyt Alberto da Costa e Silvan ja Alexei Buenon *Antologia da Poesia Portuguesa Contemporânea* (Nova Aguilar, 1999) ja Gastão Gruzin *Quinze Poetas Portugueses do Século XX* (Assírio e Alvim, 2004).

Portugalilaisen runouden antologioita on toimitettu ja julkaistu espanjaksi, ranskaksi ja italiaksi. Tärkeimpiä näistä ovat Mario Morales Castron *Antología Breve de la Poesia Portuguesa del Siglo XX* (Instituto Politécnico Nacional, 1998), Fernando Pinto do Amaralin portugalilais-espanjankielinen *Antología de Poesia Portuguesa Contemporânea* (Universidad Nacional, Mexico, 1997), Manuel G. Simõesin 16 runoilijaa sisältävä *Poeti Portoghesi Contemporanei* (Centro Internazionale della Grafica di Venezia, 1999), Giulia Lancanin viiden runoilijan kaksikielinen *Inchiostro Nero che Danza sulla Carta - Antologia di Poesie Portoghesi Contemporanea* (Mondadori 2002), Michel Chandeignen *Anthologie de la Poésie Portugaise Contemporaine - 1935-2000* (Gallimard 2003). Ruotsalaisessa *Ariel* -kirjallisuuslehdessä (2/2000) ilmestyi kahden portugalilaisrunoilijan runoja.

Jotkut keskeiset runoilijat, kuten Herberto Helder, João Miguel Fernandes Jorge, Joaquim Manuel Magalhães ja Mário Cesariny kieltäytyivät säännöllisesti osallistumasta antologioihin. Monilta merkittävimmiltä nykyrunoilijoilta on ilmestynyt koko runotuotannon yksien kansien väliin kokoava *Obra Completa* merkittävän Dom Quijote Publicações -kustantamon julkaisemana. Keskeiset modernistit, kuten Alexandre O'Neill, Ana Luísa Amaral, António Franco Alexandre, Camilo Pessanha, Cesário Verde, Fernando Echevarría,

Fiama Hasse Pais Brandão, Gastão Cruz, Herberto Helder, Jorge de Sena, Luiza Neto Jorge, Manuel António Pina, Manuel da Fonseca, João Rui de Sousa, Nuno Júdice, Rui Knopfli, Ruy Belo, Sophia de Mello Breyner Andresen, António Ramos Rosa, ovat kaikki saaneet heille omistetun valikoiman tai kootut teokset.

Filosofiasta arjen yksityiskohtiin

Portugalin nykyrunous on hyvin rikasta määrällisesti pienkustantamoiden ansiosta. Valinnanvaraa olisi ollut usean kymmenen runoilijan verran. Valintakriteerini ovat olleet puhtaan subjektiiviset: olen halunnut esitellä portugalilaista nykyrunoutta monipuolisesti sisällyttäen mukaan klassisempaa modernia runoa, mutta myös 1960–1970-luvuilla yleistynyttä kieli- ja todellisuuslähtöistä runoa ja suosittua eroottista tai arjen yksityiskohdista kumpuavaa realistista runoutta.

Portugalilaisen nykyrunouden trendit jakautuvat tässä antologiassa karkeasti filosofisempiin ja metafyysisempiin tai konkreettisempiin, selkokielisiin, yleistajuisiin ja minimalismia suosiviin suuntauksiin. Tähän antologiaan valitut runoilijat ovat modernisteja tai kenties jopa postmodernisteja, mutta kaikki edustavat ennen muuta omaa yksilöllistä itseään, mutta samalla joitakin portugalilaisen runouden suurempia trendejä.

Antologia alkaa tunteita, identiteettiä ja sukupuolisuutta pohtineella ensimmäisen modernismin edustajalla Mário de Sá-Carneirolla (1890–1916) ja päättyy nuorimpaan ja lupaavaan Daniel Fariaan (1971–1999), joka kuoli lupaavan runoilijanuransa alussa traagisella ja epäselvällä tavalla. Suosittu klassikko Eugénio de Andrade (1923–2005) klassisine ja kirkkaine luontokuvastoineen edustaa antologiassa klassisinta modernismia, jonka sanastossa meri, ruusu ja sitruuna ovat ruumiillisuuden metaforia.

Katolilaisen José Région (1901–1969) askeettinen periaatteen runous esittelee omaleimaisen tinkimättömyytensä vuoksi maallistuneen uskonnollisen runoilijan, joka tottelee ainoastaan yksilölli-

Tämän antologian kautta pääsee suomalainen lukeva yleisö ensimmäistä kertaa laajassa mitassa tutustumaan portugalilaiseen nykyrunouteen. Maailmanrunouden klassikon asemaan noussutta Fernando Pessoaa lukuun ottamatta muuta portugalilaista modernia runoutta ei ole aikaisemmin esitelty suomalaiselle lukijakunnalle.

Valikoiman runoilijat ovat Mário de Sá-Carneiro, Eugénio de Andrade, José Régio, Nuno Júdice, Vasco Graça Moura, João Miguel Fernandes Jorge, Joaquim Pessoa, Fernando Guimarães ja Daniel Augusto da Cunha Faria. Teoksen toimittanut ja suomentanut Rita Dahl myös esittelee runoilijat ja heidän taustansa. Lukijalle tämä on ainutlaatuinen kutsu tanssimaan Lissabonin katujen oudossa valossa ja harhailemaan Porton kaupungin hämärissä kirjakaupoissa.

ISBN: 978-952-80-3509-1



9 789528 035091